

Ірха Юрій Богданович,кандидат юридичних наук, заслужений юрист України,
начальник відділу ДНДІ МВС України, м. Київ, Україна,

ORCID ID 0000-0002-6442-0974

Колесник Вікторія Анатоліївна,

науковий співробітник ДНДІ МВС України,

аспірантка Державної наукової установи

«Інститут інформації, безпеки і права Національної академії
правових наук України», м. Київ, Україна,

ORCID ID 0000-0003-1860-7866

**ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ УКРАЇНИ ТА СЛУЖБОЮ
БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

У статті проаналізовано законодавство України у сфері охорони навколишнього природного середовища та визначено завдання і повноваження Національної поліції України та Служби безпеки України у сфері забезпечення екологічної безпеки України. Встановлено, що зазначені правоохоронні органи, у межах компетенції, здійснюють комплекс гласних і негласних заходів щодо протидії окремим екологічним правопорушенням, насамперед кримінальним. Авторами наголошується на необхідності закріплення у вітчизняному законодавстві за Національною поліцією України та Службою безпеки України статусу суб'єктів забезпечення екологічної безпеки України.

Ключові слова: *правове регулювання, національна безпека, екологічна безпека, Національна поліція України, Служба безпеки України, досудове розслідування, контррозвідальна діяльність, екологічні правопорушення.*

Постановка проблеми. Друга половина ХХ ст. ознаменувалася значним антропогенним впливом на довкілля через бурхливий розвиток промисловості, неконтрольоване споживання природних ресурсів та урбанізацію, що спричинило екологічні проблеми. Викиди шкідливих речовин в атмосферу, гідросферу та літосферу, а також зміна клімату порушили екологічну рівновагу планети. Екологічні проблеми не лише загрожують природним системам, а й мають економічні наслідки та становлять небезпеку для здоров'я і життя людства. Саме тому питання екологічної безпеки набуло надзвичайної актуальності в сучасному світі.

За визначенням М. Дихи, екологічна безпека характеризується існуючим станом навколишнього середовища та природно-ресурсним потенціалом Землі і окремих її регіонів. Усвідомлюючи те, що людство є невід'ємною частиною природи, повністю залежить від навколишнього середовища, надзвичайно важливе значення має захист і відновлення екосистем як життєвого середовища; реалізація заходів щодо раціонально-

го використання природних ресурсів, використання ресурсоощадних, енергозберігаючих технологій, превентивних заборон/обмежень використання природних ресурсів у випадках доцільності захисту екології задовго до їх вичерпання або непрямого руйнування [1, с. 145].

В. Копанчук констатує, що екологічна безпека, незалежно від концепції, яка покладена в основу її теоретико-прикладного розуміння, забезпечує потенціал демократичного та соціального розвитку держави в контексті реалізації національної безпеки, а також дає змогу зберегти належний рівень функціонування країни на міжнародній арені. Головною метою екологічної безпеки, незалежно від етапу історико-державного розвитку, є створення та підтримка такого стану справ, де будуть забезпечені сприятливі умови в державі, які сприятимуть вільному розвитку особистості, суспільства і держави з дотриманням найбільш важливих соціальних цінностей [2, с. 48].

В Україні забезпечення екологічної безпеки є важливою складовою державної політики забезпечення національної безпеки, спрямованої на забезпечення сталого розвитку країни, охорону навколишнього природного середовища та збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь.

Чільне місце в системі забезпечення екологічної безпеки посідають правоохоронні органи, насамперед Національна поліція України (далі – НПУ, поліція) та Служба безпеки України (далі – СБУ), які, у межах компетенції, уповноважені на попередження, виявлення, припинення та розкриття різноманітних екологічних правопорушень, забезпечуючи тим самим охорону довкілля, раціональне використання природних ресурсів, здоров'я населення, економічний розвиток і соціально-політичну стабільність держави.

Системний аналіз законодавства України у сфері охорони навколишнього природного середовища дає нам підстави стверджувати про необхідність його оновлення, адже його основний масив був сформований в умовах, коли екологічні проблеми не мали такого гострого характеру як зараз. Швидкість, із якою змінюється екологічна ситуація у світі та Україні, особливо в умовах війни, значно випереджає темпи адаптації законодавства до реалій сьогодення. Це призводить до того, що правоохоронні органи, зокрема НПУ та СБУ, опиняються в ситуації, коли їхні повноваження щодо забезпечення екологічної безпеки України не повною мірою відповідають сучасним викликам і загрозам.

Зважаючи на актуальність екологічних проблем і постійну еволюцію загроз у цій сфері, особливої актуальності набуває дослідження правових засад діяльності зазначених органів у сфері забезпечення екологічної безпеки із метою вдосконалення їхньої роботи та підвищення ефективності боротьби з екологічними правопорушеннями.

Метою статті є дослідження нормативно-правової бази, яка регулює діяльність НПУ та СБУ у сфері забезпечення екологічної безпеки, а також формування рекомендацій щодо вдосконалення організаційно-правових механізмів їхньої роботи для ефективнішої протидії екологічним правопорушенням.

Результати аналізу наукових публікацій. Забезпечення екологічної безпеки стало одним із найважливіших потреб сучасності. Вказане питання виходить далеко за межі природничих наук і має значний правовий вимір. За допомогою юридичних засо-

бів визначаються межі дозволеного використання природних ресурсів, встановлюються правові обмеження та заборони, відповідальність за їх порушення задля забезпечення балансу між економічними інтересами фізичних і юридичних осіб та потребами в охороні довкілля.

Зазначена проблематика стала предметом наукових пошуків Г. Анасімова, У. Антонюк, А. Гетьман, К. Гнедіна, О. Донець, Т. Єрмолаєва, Є. Засядько, Н. Ільківа, Ю. Краснової, А. Мирошніченко, П. Нагорного, Ю. Петлюк, М. Хилька, П. Фесянова, Ю. Шемшученко, В. Шеховцова та ін. Незважаючи на посилену увагу вчених до питань охорони довкілля, стрімкий розвиток загроз екологічної безпеки України залишає актуальним необхідність моніторингу стану правового забезпечення діяльності органів державної влади у цій сфері, зокрема НПУ та СБУ.

Виклад основного матеріалу. Україна як сучасна цивілізована країна визначила на конституційному рівні необхідність забезпечення екологічно орієнтованого розвитку суспільства і держави.

Відповідно до Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави; забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави; кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди; кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі, відшкодовувати завдані ним збитки (ст.ст. 3, 16, 50, 66) [3].

Вказані конституційні положення є фундаментальними правовими засадами забезпечення екологічної безпеки України, вони конкретизуються та розвиваються у законах України та інших нормативно-правових актах. Крім того, зазначені конституційні норми та принципи є основою для розробки та реалізації державної екологічної політики, спрямованої на збереження сприятливого довкілля для теперішнього і майбутніх поколінь.

У преамбулі до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» наголошено, що охорона навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини – невід'ємна умова сталого економічного та соціального розвитку України. Із цією метою Україна здійснює на своїй території екологічну політику, спрямовану на збереження безпечного для існування живої і неживої природи навколишнього середовища, захисту життя і здоров'я населення від негативного впливу, зумовленого забрудненням навколишнього природного середовища, досягнення гармонійної взаємодії суспільства і природи, охорону, раціональне використання і відтворення природних ресурсів.

Згідно з положеннями ст. 5 зазначеного вище Закону державній охороні і регулюванню використання на території України підлягають: навколишнє природне середовище як сукупність природних і природно-соціальних умов та процесів, природні ресурси, як залучені в господарський обіг, так і невикористовувані в економіці в даний період (земля, надра, води, атмосферне повітря, ліс та інша рослинність, тваринний світ), ландшафти та інші природні комплекси; особливій державній охороні підлягають території та об'єкти природно-заповідного фонду України й інші території та об'єкти, визначені відповідно до законодавства України; державній охороні від негативного впливу несприятливої екологічної обстановки підлягають також здоров'я і життя людей.

За приписами ст. 50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» екологічна безпека визначається як стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей. Екологічна безпека гарантується громадянам України здійсненням широкого комплексу взаємопов'язаних політичних, економічних, технічних, організаційних, державно-правових та інших заходів [4].

Без сумніву, екологічна безпека є складовою національної безпеки України, яку відповідно до Закону України «Про національну безпеку» розуміють як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [5]. На переконання Р. Сабірова, екологічна безпека є органічною складовою національної безпеки, що підтверджується логікою розвитку держави та суспільства і має забезпечуватися виваженою й ефективною державною політикою [6, с. 245].

Стратегією національної безпеки України екологічну безпеку визначено як один із найвищих пріоритетів, з метою досягнення якого необхідно:

- створити умови для підтримання екологічної рівноваги на території України, модернізації комунальної інфраструктури;
- посилити охорону навколишнього природного середовища;
- упровадити новітні системи поводження з відходами і скоротити промислові викиди;
- забезпечити ефективне використання природних ресурсів;
- захищати ліси і водойми;
- розвивати заповідний фонд;
- запобігати виникненню негативних наслідків надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру та усувати їх [7].

У Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року вказано, що основними проблемами у сфері охорони навколишнього природного середовища та природних ресурсів, які негативно впливають на здоров'я людей та сталість екосистем, є:

- забруднення навколишнього природного середовища викидами в атмосферне повітря та скидами у водні об'єкти від промислових підприємств;
- нераціональне використання основних природних ресурсів та їх виснаження;
- забруднення поверхневих, підземних та морських вод;

- недостатня лісистість території України;
- деградація земельних ресурсів;
- відсутність ефективної системи хімічної безпеки;
- відсутність достатньої інфраструктури та ефективної системи управління відходами, що призводить до масового утворення несанкціонованих звалищ відходів і численних порушень Закону України «Про відходи» та інших нормативно-правових актів;
- відсутність дієвої системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища;
- недостатність частки територій для збереження біорізноманіття та ресурсів для забезпечення розвитку природно-заповідного фонду України;
- посилення глобальної зміни клімату і негативних наслідків для ряду секторів економіки і сфер життєдіяльності людини;
- негативний вплив наслідків Чорнобильської катастрофи та тимчасової окупації території України на стан навколишнього природного середовища та здоров'я людей;
- недостатня інтеграція природоохоронних і кліматоохоронних аспектів у секторальні і регіональні політики;
- недостатність освітнього та науково-технічного супроводу для вирішення викликів у сфері охорони навколишнього природного середовища щодо зменшення впливу, пом'якшення наслідків та адаптації до зміни клімату [8].

Зазначені екологічні проблеми виникають і поширюються не тільки через природні процеси в екосистемах, у багатьох випадках вони є наслідком різноманітних протиправних діянь із боку вітчизняних та/або іноземних фізичних та юридичних осіб, представників органів публічної влади, їх посадових і службових осіб. Досить часто така протиправна діяльність здійснюється організованими злочинними угрупованнями. Значну шкоду навколишньому природному середовищу можуть завдати терористичні акти, диверсії, а також інші протиправні посягання правоохоронних органів, спеціальних служб іноземних держав, транснаціональних корпорацій. Крім того, в умовах війни російської федерації проти України, наш противник застосовує заборонені міжнародним правом засоби ведення війни, порушує закони та звичаї війни, які призводять до масового знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу.

Важливу роль у забезпеченні екологічної безпеки та протидії екологічним правопорушенням відіграють правоохоронні органи, насамперед НПУ та СБУ, які, в межах компетенції, уповноважені на здійснення комплексу адміністративних, оперативно-розшукових, контррозвідувальних, кримінально-процесуальних заходів, спрямованих на забезпечення комплексної безпеки держави і суспільства, створення умов для сталого розвитку держави та добробуту її громадян.

В умовах сьогодення НПУ та СБУ є одними із основних суб'єктів захисту національних інтересів України від впливу внутрішніх і зовнішніх загроз невоєнного характеру. НПУ та СБУ безперервно та цілодобово виконують свої завдання та функції на всій території України, а інколи й за її межами, забезпечуючи в такий спосіб оперативне реагування на значну кількість загроз національній безпеці України, що виникають у

нашій державі та суспільстві, а також закордоном. Працівники НПУ та СБУ виконують свої службові обов'язки не тільки з метою протидії різноманітним деструктивним силам та протиправним проявам, але й для забезпечення безпечних умов для життя, навчання, розвитку, роботи та відпочинку кожного на території нашої країни. З огляду на заявлену мету нашого дослідження вважаємо за необхідне більш детально проаналізувати компетенцію зазначених органів у забезпеченні екологічної безпеки України.

За Законом України «Про Національну поліцію» поліція – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Поліція відповідно до покладених на неї завдань наділена значним обсягом повноважень, зокрема:

1) здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень;

2) виявляє причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживає у межах своєї компетенції заходів для їх усунення;

3) вживає заходів з метою виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень; припиняє виявлені кримінальні та адміністративні правопорушення;

4) вживає заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушення;

5) здійснює своєчасне реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події;

6) здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень у межах визначеної підслідності;

7) у випадках, визначених законом, здійснює провадження у справах про адміністративні правопорушення, приймає рішення про застосування адміністративних стягнень та забезпечує їх виконання;

8) здійснює контроль у межах своєї компетенції, визначеної законом, за дотриманням вимог режиму радіаційної безпеки у спеціально визначеній зоні радіоактивного забруднення;

9) бере участь відповідно до повноважень у забезпеченні та здійсненні заходів правового режиму воєнного або надзвичайного стану, зони надзвичайної екологічної ситуації у разі їх введення на всій території України або в окремій місцевості [9].

У зазначеному Законі безпосередньо не вказано, що НПУ має забезпечувати екологічну безпеку держави. Водночас, це завдання є похідним від основних завдань поліції, його наявність можна простежити через системний аналіз повноважень НПУ, визначених у різних законах України.

Згідно з положеннями ст.ст. 222, 255 КУпАП уповноважені посадові особи органів НПУ мають право складати протоколи про окремі адміністративні правопорушення, а також розглядати справи про деякі адміністративні правопорушення, які посягають на встановлений порядок охорони навколишнього природного середовища [10].

Відповідно до положень ст. 216 КПК України слідчі органи НПУ здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, які безпосередньо посягають на на-

вколишнє природне середовище [11] та визначені у ст.ст. 236–254 розділу VIII Особливої частини КК України [12]. Екологічна складова є інтегральною частиною будь-якого розслідування кримінальних правопорушень у сфері радіаційної, хімічної, біологічної та ядерної безпеки, оскільки такі правопорушення часто мають значний вплив на довкілля. Крім того, в окремих випадках ця складова може мати місце під час розслідування слідчими НПУ інших кримінальних правопорушень, зокрема умисного вбивства, шахрайства, умисного знищення або пошкодження майна, хуліганства.

У Законі України «Про ветеринарну медицину» встановлено, що:

- керівник НПУ за посадою входить до складу Державної надзвичайної протиепізоотичної комісії при Кабінеті Міністрів України (ст. 41);
- під час карантину тварин Державна надзвичайна протиепізоотична комісія при Кабінеті Міністрів України, відповідні місцеві державні надзвичайні протиепізоотичні комісії, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування може прийняти рішення про залучення поліцейських, якщо це є необхідним та доцільним, для надання допомоги відповідним державним надзвичайним протиепізоотичним комісіям у запровадженні та здійсненні заходів щодо локалізації та ліквідації особливо небезпечної хвороби (п. 17 ч. 1 ст. 44);
- під час спалаху хвороби тварин за заявою державного ветеринарного інспектора або офіційного ветеринарного лікаря органи НПУ надають їм допомогу у виконанні заходів щодо обмеження та запровадження заборони на обіг тварин, інших товарів і переміщення людей в межах інфікованої зони та у здійсненні інших карантинних заходів; протягом дії карантину тварин, запровадженого через спалах особливо небезпечної хвороби, орган поліції надає допомогу щодо локалізації, контролю та ліквідації такої хвороби (ст. 47);
- на вимогу спеціалістів державної служби ветеринарної медицини виконання заходів щодо припинення порушень законодавства з питань ветеринарної медицини в необхідних випадках здійснюється із залученням працівників органів НПУ (ст. 105) [13].

Системний аналіз законів України дає нам підстави стверджувати, що поліція відіграє провідну роль у забезпеченні екологічної безпеки України, адже вона наділена значним обсягом повноважень щодо захисту екологічних прав громадян, насамперед від злочинних посягань. Оперативні працівники, слідчі, патрульні, дільничні офіцери поліції, офіцери громад та інші поліцейські щоденно можуть опинитися в ситуаціях, коли необхідно буде здійснювати превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню адміністративних та кримінальних правопорушень у сфері охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів, або вжиття відповідних заходів реагування у разі їх виявлення.

Важливим напрямом забезпечення НПУ екологічної безпеки держави є здійснення поліцейськими заходів із локалізації та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру, а також підтримання публічної безпеки і порядку на територіях, де ці ситуації виникли. Крім того, за необхідності поліцейські залучаються до здійснення надзвичайних правообмежувальних заходів в інтересах охорони довкілля під час дії відповідних адміністративно-правових режимів.

Сфера відповідальності СБУ в забезпеченні екологічної безпеки відрізняється від НПУ.

Відповідно до положень ст.ст. 1, 2 Закону України «Про Службу безпеки України» СБУ – державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України. На СБУ покладається у межах визначеної законодавством компетенції захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань із боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці. До завдань СБУ також входить попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень проти миру і безпеки людства, тероризму та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України.

Згідно з положеннями ст. 24 цього Закону СБУ відповідно до своїх основних завдань зобов'язана:

1) здійснювати інформаційно-аналітичну роботу в інтересах ефективного проведення органами державної влади та управління України внутрішньої і зовнішньої діяльності, вирішення проблем оборони, соціально-економічного будівництва, науково-технічного прогресу, екології та інших питань, пов'язаних з національною безпекою України;

2) виявляти, припиняти та розкривати кримінальні правопорушення, розслідування яких віднесено законодавством до компетенції Служби безпеки України, проводити їх досудове розслідування; розшукувати осіб, які переховуються у зв'язку із вчиненням зазначених кримінальних правопорушень;

3) здійснювати контррозвідувальні заходи з метою попередження, виявлення, припинення і розкриття будь-яких форм розвідувально-підривної діяльності проти України;

4) забезпечувати захист державного суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності України від протиправних посягань з боку окремих осіб та їх об'єднань;

5) здійснювати відповідно до законодавства профілактику правопорушень у сфері державної безпеки;

6) сприяти забезпеченню режиму воєнного та надзвичайного стану в разі їх оголошення, а також ліквідації наслідків стихійного лиха, значних аварій, катастроф, епідемій, епізоотій та інших надзвичайних ситуацій;

7) подавати наявними силами і засобами, в тому числі і технічними, допомогу органам Національної поліції, іншим правоохоронним органам у боротьбі із вчиненням кримінальних правопорушень;

8) брати участь у розробленні та здійсненні заходів щодо фізичного захисту ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання, а також у проведенні спеціальної перевірки щодо допуску до особливих робіт;

9) здійснювати попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів технологічного тероризму, запобігання вчиненню терористичних актів з використанням небезпечних хімічних речовин, диверсій у суб'єктів господарювання хімічної промисловості та на об'єктах критичної інфраструктури [14].

У законах України СБУ безпосередньо не уповноважена на забезпечення екологічної безпеки держави. Однак це завдання, за аналогією із НПУ, можна простежити через системний аналіз різних законів України.

Так, відповідно до положень ст. 216 КПК України слідчі СБУ, порівняно із слідчими НПУ, уповноважені здійснювати досудове розслідування незначної кількості кримінальних правопорушень. Незважаючи на це, екологічні питання також є предметом дослідження та правової оцінки слідчих СБУ для з'ясування обставин кримінального правопорушення та/або встановлення осіб, які його вчинили [11].

Якщо в кримінальних провадженнях щодо екоциду злочинні посягання спрямовані безпосередньо на рослинний світ, тваринний світ, атмосферу, водні ресурси, землю, надра, то в інших кримінальних провадженнях екологічна складова може бути додатковим об'єктом злочину. Наприклад, терористичний акт чи диверсія на атомній електростанції, гідроелектростанції чи іншому об'єкті критичної інфраструктури можуть завдати істотної шкоди довкіллю, те саме може відбутися і при застосуванні так званої брудної бомби чи зброї масового знищення, а також при порушеннях законів та звичаїв війни. Не можна виключати випадки, коли при розслідуванні державної зради виявиться, що злочинець через завдання шкоди довкіллю намагався нанести шкоду обороноздатності держави, її економічній безпеці.

Відповідно до Закону України «Про ветеринарну медицину» керівник СБУ за посадою входить до складу Державної надзвичайної протиепізоотичної комісії при Кабінеті Міністрів України (ст. 41); на вимогу спеціалістів державної служби ветеринарної медицини виконання заходів щодо припинення порушень законодавства з питань ветеринарної медицини в необхідних випадках здійснюється із залученням працівників СБУ (ст. 105) [13].

За своєю правовою природою СБУ не є класичним правоохоронним органом. Її головне призначення – здійснення контррозвідувальної діяльності.

Так, у положенні ст. 2 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» вказано, що метою контррозвідувальної діяльності є попередження, своєчасне виявлення і запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам безпеці України, припинення розвідувальних, терористичних та інших протиправних посягань спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на державну безпеку України, усунення умов, що їм сприяють, та причин їх виникнення.

Завданнями контррозвідувальної діяльності є:

- добування, аналітична обробка та використання інформації, що містить ознаки або факти розвідувальної, терористичної та іншої діяльності спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на шкоду державній безпеці України;
- протидія розвідувальній, терористичній та іншій діяльності спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на шкоду державній безпеці України;

– розроблення і реалізація заходів щодо запобігання, усунення та нейтралізації загроз інтересам держави, суспільства та правам громадян [15].

Із огляду на те, що нанесення істотної шкоди довкіллю може бути одним із способів зниження спеціальними службами іноземних держав, фізичними та юридичними особами обороноздатності та економічного потенціалу України; перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань в особливий період; дестабілізації соціально-політичної обстановки; дискредитації вищого керівництва держави, то діяльність СБУ безумовно має спрямовуватися на здійснення контррозвідувальних заходів із метою забезпечення екологічної безпеки нашої держави.

Крім того, згідно з положенням п. 1 ст. 24 Закону України «Про Службу безпеки України» СБУ зобов'язана здійснювати інформаційно-аналітичну роботу в інтересах ефективного проведення органами державної влади та управління України внутрішньої і зовнішньої діяльності, вирішення проблем екології [14]. Така робота передбачає постійний моніторинг екологічної ситуації в державі та за її межами, виявлення потенційних і реальних загроз у діяльності об'єктів критичної інфраструктури, інших суб'єктів господарювання, які можуть негативно впливати на довкілля. СБУ здійснює аналіз інформації з відкритих джерел, а також проводить оперативно-розшукові, контррозвідувальні заходи для виявлення незаконної діяльності, спрямованої на руйнування екосистем. На основі отриманих даних СБУ готує аналітичні матеріали, які дають змогу своєчасно вживати адміністративних, інформаційних, політичних, правових та інших заходів для запобігання екологічним катастрофам.

Висновки. Опрацювання законодавства України, яке регулює діяльність НПУ та СБУ, свідчить, що парламент у законах України чітко не визначив, що ці органи уповноважені на забезпечення екологічної безпеки України. Зазначені органи державної влади хоч і мають різні сфери відповідальності, однак кожен із них, у межах своєї компетенції, здійснює охорону довкілля. Незважаючи на те, що повноваження НПУ та СБУ щодо охорони навколишнього природного середовища розпорошені по багатьох законах України, це не перешкоджає їм вживати заходів щодо забезпечення екологічної безпеки України.

Однак, для більш ефективної протидії НПУ та СБУ реальним і потенційним загрозам навколишньому природному середовищу необхідне подальше вдосконалення законодавчої бази, яка регламентує їх діяльність. Вважаємо, що першочергово слід нормативно закріпити за вказаними органами державної влади статус суб'єктів забезпечення екологічної безпеки та конкретизувати їх завдання та повноваження у цій сфері.

Крім того, задля підвищення ефективності забезпечення екологічної безпеки України НПУ та СБУ доцільно посилити взаємодію із міжнародними організаціями, вітчизняними та зарубіжними органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами з метою обміну досвідом у сфері захисту екологічних прав громадян; протидії національним та транскордонним екологічним загрозам; реалізації міжнародних екологічних ініціатив; розробки та впровадження державних програм з охорони довкілля; підвищення екологічної свідомості населення та забезпечення прозорості діяльності в галузі охорони довкілля.

Забезпечення екологічної безпеки вимагає міждисциплінарного підходу. Важливо, щоб працівники НПУ та СБУ володіли не тільки юридичними знаннями, а знали та розуміли природні процеси, екологічні наслідки різних видів діяльності людини. Для успішного протистояння екологічним загрозам і збереження довкілля для майбутніх поколінь потрібно забезпечити правоохоронців не лише теоретичними знаннями, а й практичними навичками. Ураховуючи динамічний характер екологічних загроз, необхідним є безперервне підвищення професійного рівня працівників НПУ та СБУ, відповідальних за забезпечення екологічної безпеки держави, вони мають бути здатними швидко адаптуватися до нових умов і використовувати інноваційні підходи у своїй діяльності.

Регулярні тренінги, семінари та практичні заняття, спрямовані на підвищення кваліфікації правоохоронців у галузі екологічної безпеки, є невід'ємною частиною цього процесу. Особливу увагу варто зосереджувати на вивченні міжнародних стандартів охорони довкілля, позитивного досвіду іноземних правоохоронних органів, вітчизняного екологічного законодавства, нових методів екологічної експертизи, а також судової практики в цій сфері. Важливим аспектом є набуття практичних навичок виявлення, документування та розслідування різноманітних екологічних кримінальних правопорушень, зокрема тих, що мають транснаціональний характер.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Диха М. Екологічна безпека під призвою війни в Україні. Глобальні та національні тенденції у галузі наук про життя: зб. наук. пр. за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ніжин, 06 квіт. 2023 р.). Ніжин: ВП НУБіП «Ніжинський агротехнічний інститут». 2023. С. 145–147.
2. Копанчук В.О. Екологічна безпека як складова національної безпеки України: сучасні концепції та підходи. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2020. № 2 (97). С. 45–49. DOI 10.36030/2310-2837-2(97)-2020-45-49.
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96–ВР. URL: <https://shly.top/uh4JE> (дата звернення: 20.03.2024).
4. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264–XII. URL: <https://shly.top/toqmR> (дата звернення: 20.03.2024).
5. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 22.03.2024).
6. Сабіров Р.Ф. Екологічна безпека як невід'ємна складова національної безпеки України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*. 2010. № 1. С. 240–245.
7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (дата звернення: 23.03.2024).
8. Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року: розпорядження Каб. Міністрів України від 20.10.2021 р. № 1363-р. URL: <https://shly.top/p9AWR> (дата звернення: 23.03.2024).
9. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 27.03.2024).

10. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL: <https://shly.top/4DqYA> (дата звернення: 27.03.2024).
11. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://shly.top/05rix> (дата звернення: 27.03.2024).
12. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://shly.top/UykD7> (дата звернення: 27.03.2024).
13. Про ветеринарну медицину: Закон України від 25.06.1992 р. № 2498-XII. URL: <https://shly.top/G2xdc> (дата звернення: 27.03.2024).
14. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII. URL: <https://shly.top/hvEkL> (дата звернення: 27.03.2024).
15. Про контррозвідальну діяльність: Закон України від 06.12.2002 р. № 374-IV. URL: <https://shly.top/XRvPi> (дата звернення: 28.03.2024).

REFERENCES

1. Dykha, M. (2023). Ekolohichna bezpeka pid pryzmoiu viiny v Ukraini. "Environmental security in the prism of war in Ukraine". Global and national trends in the life sciences: a collection of scientific papers based on the materials of the International Scientific and Practical Conference (6 April 2023). Nizhyn: NULES "Nizhyn Agrotechnical Institute". P. 145-147 [in Ukrainian].
2. Kopanchuk, V.O. (2020). Ekolohichna bezpeka yak skladova natsionalnoi bezpeky Ukrainy: suchasni kontseptsii ta pidkhody. "Environmental security as a component of national security of Ukraine: modern concepts and approaches". *Bulletin of the National Academy for Public Administration under the President of Ukraine*. No. 2 (97). P. 45-49. DOI: [https://doi.org/10.36030/2310-2837-2\(97\)-2020-45-49](https://doi.org/10.36030/2310-2837-2(97)-2020-45-49) [in Ukrainian].
3. Konstytutsiia Ukrainy. "Constitution of Ukraine": Law of Ukraine dated June 28, 1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>. (Date of Application: 20.03.2024) [in Ukrainian].
4. Pro okhoronu navkolyshnioho pryrodniogo seredovyscha. "On Environmental Protection": Law of Ukraine dated June 25, 1991 № 1264-XII. URL: <https://shly.top/toqmR> (Date of Application: 20.03.2024) [in Ukrainian].
5. Pro nansiiinalnu bezpeku Ukrainy. "On national security of Ukraine": Law of Ukraine dated June 21, 2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (Date of Application: 22.03.2024) [in Ukrainian].
6. Sabirov, R.F. (2010). Ekolohichna bezpeka yak nevidiemna skladova natsionalnoi bezpeky Ukrainy. "Environmental Security as an Integral Component of Ukraine's National Security". *Bulletin of E.O. Didorenko Luhansk State University of Internal Affairs*. No. 1. P. 240-245 [in Ukrainian].
7. «Pro Stratehiiu natsionalnoio bezpeky Ukrainy». "On the decision of the National Security and Defence Council of Ukraine of 14 September 2020 'On the National Security Strategy of Ukraine'": Decree of the President of Ukraine dated September 14, 2020 № 392. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (Date of Application: 23.03.2024) [in Ukrainian].
8. Pro skhvalennia Stratehii ekolohichnoi bezpeky ta adaptatsii do zminy klimatu na period do 2030 roku. "On Approval of the Strategy of Environmental Safety and Adaptation to Climate Change for the Period up to 2030": Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated October 20, 2021 No. 1363. URL: <https://shly.top/p9AWR> (Date of Application: 23.03.2024) [in Ukrainian].
9. Pro Natsionalnu politsiuu. "On the National Police": Law of Ukraine dated July 2, 2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (Date of Application: 27.03.2024) [in Ukrainian].
10. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia. "Code of Ukraine on Administrative Offences": Code of Ukraine dated December 07, 1984 № 8073-X. URL: <https://shly.top/4DqYA> (Date of Application: 27.03.2024) [in Ukrainian].

© Irkha Yurii, Kolesnyk Viktoriia, 2024

11. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy. "Criminal Procedure Code of Ukraine": Code of Ukraine dated April 13, 2012 № 4651–VI. URL: <https://shly.top/05rix> (Date of Application: 27.03.2024) [in Ukrainian].

12. Kryminalnyi kodeks Ukrainy. "Criminal Code of Ukraine": Code of Ukraine dated April 05, 2001 № 2341–III. URL: <https://shly.top/UykD7> (Date of Application: 27.03.2024) [in Ukrainian].

13. Pro veterynarnu medytsynu. "On veterinary medicine": Law of Ukraine dated June 25, 1992 № 2498–XII. URL: <https://shly.top/G2xdc> (Date of Application: 27.03.2024) [in Ukrainian].

14. Pro Sluzhbu bezpeky Ukrainy. "About the Security Service of Ukraine": Law of Ukraine dated March 25, 1992 № 2229–XII. URL: <https://shly.top/hvEkL> (Date of Application: 27.03.2024) [in Ukrainian].

15. Pro kontrozviduvalnu diialnist. "On Counterintelligence Activities": Law of Ukraine dated December 6, 2002 № 374–IV. URL: <https://shly.top/XRvPi> (Date of Application: 28.03.2024) [in Ukrainian].

UDC 349.9:(351.54+351.86)

Irkha Yurii,

Candidate of Juridical Sciences, Honored Lawyer of Ukraine, Head of the
Department, State Research Institute MIA Ukraine, Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0002-6442-0974

Kolesnyk Viktoriia,

Researcher of the State Research Institute MIA Ukraine,
graduate student of the State Scientific Institution
"Institute of Information, Security and Law of the National Academy of
of Law Sciences of Ukraine", Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0003-1860-7866

LEGAL BASIS FOR ENSURING ENVIRONMENTAL SAFETY BY THE NATIONAL POLICE OF UKRAINE AND THE SECURITY SERVICE OF UKRAINE

Environmental safety is one of the key priorities of Ukraine's state policy, as the state of the environment directly affects the nation's health, economic development and overall well-being. This direction is enshrined in the constitutional provisions that serve as the main foundation for ensuring the environmental safety of the state. These provisions are detailed and developed through the laws of Ukraine and other regulations. Most environmental problems today are the result of criminal activity. They are committed by individuals and organised groups, as well as by states that violate international law. Russia's war against Ukraine is not only a humanitarian catastrophe, but also an environmental one. The use of prohibited methods of warfare leads to large-scale environmental crimes that threaten human health and future generations of Ukrainians. Law enforcement agencies, in particular the National Police of Ukraine and the Security Service of Ukraine, play a key role in ensuring environmental safety and combating environmental offences. Within their competence, they carry out a range of administrative, operational, investigative, counterintelligence and criminal procedural

© Irkha Yurii, Kolesnyk Viktoriia, 2024

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2024.2\(64\).2](https://doi.org/10.36486/np.2024.2(64).2)

Issue 2(64) 2024

<https://naukaipravookhorona.com/>

measures aimed at ensuring the overall security of the state and society, as well as creating conditions for the country's sustainable development and the well-being of its citizens. Today, employees of these law enforcement agencies are among the main actors protecting national interests from internal and external non-military threats. They perform their duties not only to counteract various destructive forces and illegal actions, but also to ensure safe living, learning, development, work and recreation conditions for every citizen in Ukraine. The study emphasises that national legislation does not provide the police and the Security Service of Ukraine with direct powers to ensure the environmental security of the state. However, this task follows from their core responsibilities. The environmental component is an integral part of the investigation (by the police and the SSU) of criminal offences in the areas of radiation, chemical, biological and nuclear safety, as these crimes often have a significant impact on the environment. It can also be taken into account in the investigation of other criminal offences, such as intentional murder, fraud, intentional destruction or damage to property, and hooliganism. It is noted that although these law enforcement agencies have different areas of responsibility, each of them is involved in environmental protection within the scope of its powers. Despite the fact that their environmental protection functions are regulated by many laws of Ukraine, this does not prevent them from taking measures to ensure the country's environmental safety.

Keywords: legal regulation, national security, environmental safety, National Police of Ukraine, Security Service of Ukraine, pre-trial investigation, counterintelligence activities, environmental offenses.

Отримано 23.04.2024